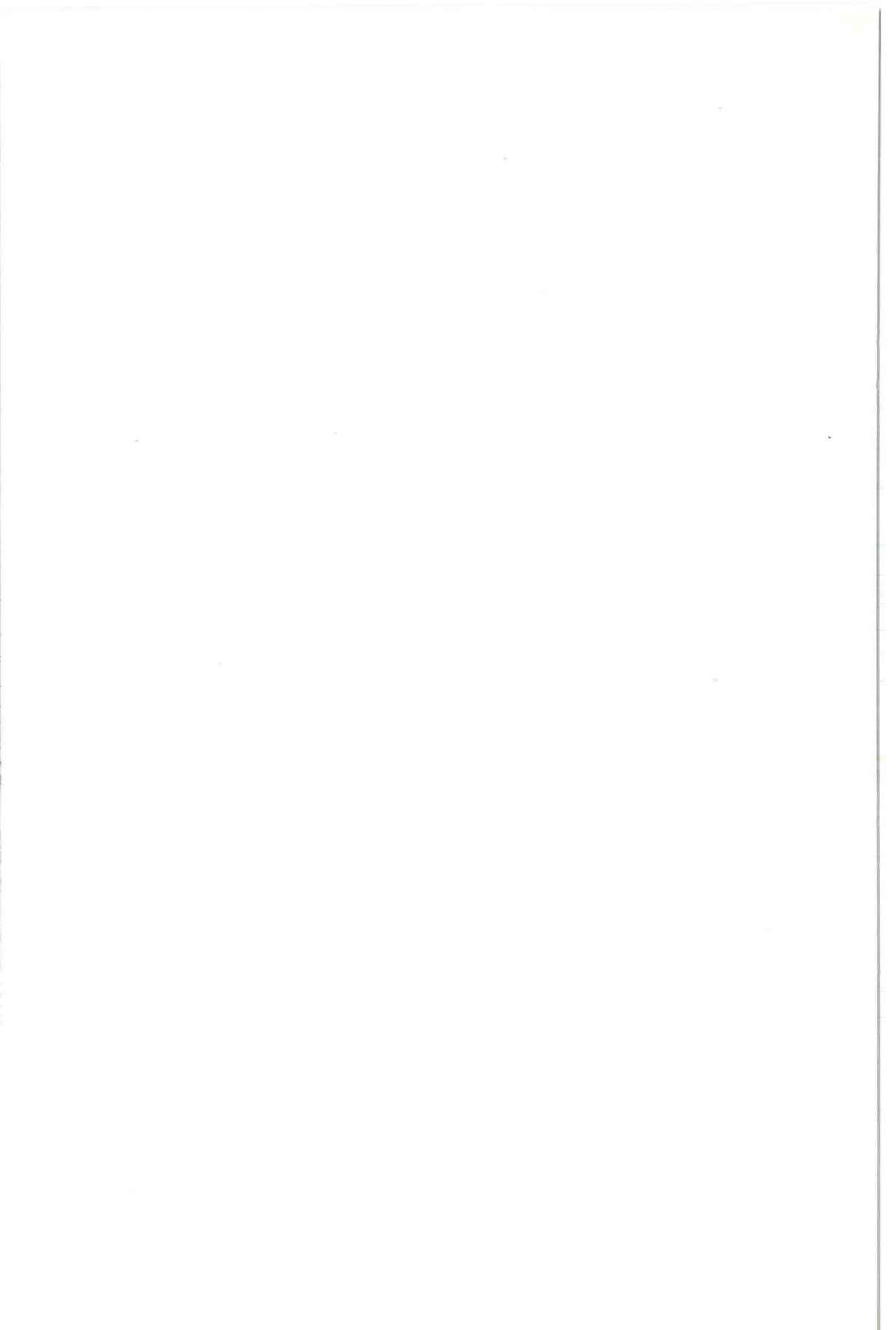

LA TRONCA DEL PUJOL I
ALTRES SURGÈNCIES
INTERMITENTS

JOAN LÓPEZ I CORTIJO

L'Àngel Rovira té una bona tofa de cabell blanc, es refia d'un bastó per caminar i quan parla se li pinta un mig somriure a la cara que dóna veracitat a allò que diu. L'Àngel és jubilat i viu en una casa del Virgili, un barri sense encant de Santa Maria de Palautordera. Va néixer l'any 1921 a can Planes de Fontmartina, casa de ressò llegendari, on sempre he sentit dir que van cremar al forn un tractant de bestiar. Tota aquella vessantada de Fontmartina és plena de topònims inèdits, i l'Àngel, que l'havia voltada amb el ramat centenars de vegades, és de les poquíssimes persones que recorda el nom de cada topant. Un dia que l'entrevistava per a una futura toponímia de Fogars de Montclús, em va dir: "L'any 1943 va ploure tretze dies seguits, sense parar mai –la Tordera es va endur tots els ponts. A 200 metres per sota de puig Sesolles brollava un sortidor d'aigua com el cos d'un home. La riera que s'hi formà baixava per la canal del roc Negre i de lluny blanquejava –fins i tot es veia des de la muntanya de Baix. Va durar molts dies, abans no es va estroncar". Aquella anècdota em va inspirar, tot de sobte, l'explicació raonable d'unes formes d'erosió molt peculiars que es veuen al Montseny, i de les quals parlaré en aquest article.

Potser la manera més ordenada de començar és la recordança de la figura de mossèn Jaume Genescà Rovira, inquiet aficionat a la radioestèsia, que va recórrer Catalunya de cap a cap, tot cercant aigua invisible. Segons la seva teoria, recollida en el butlletí de l'Aplec de Matagalls del 1989, a Catalunya hi ha tres grans rius subterranis, anomenats Gran, Mitjà i Petit, que són els responsables de l'origen de molts rius i fonts. Aquests tres corrents travessen tot Europa, procedents de Finlàndia, a una profunditat mitjana de 300 metres. Entre altres coses, deia que el Montseny estava regat subterràniament per un braç de l'anomenat riu Petit, fet que explicaria el curiós fenomen que es dóna a la muntanya del Matagalls, on brollen fonts pertot. El tret més interessant d'algunes d'aquestes fonts és que no s'estronquen mai i que semblen indiferents a la sequera. Aquests darrers dos anys, d'una sequera estival que es va acumulant, s'han arribat a assecar naixements tan emblemàtics com la font de Sant Marçal o la de Passavets, que molts de nosaltres no havíem vist mai eixutes. Tanmateix d'altres, com la font del Prat Xic, la de Marianegra o la de les Paitides, s'han mantingut impertorbables. Tant és així, que molts creuen que l'extraordinari cabal de la font de Marianegra no es deu a cap surgència sinó a una canalització directa de la riera, que passa a tocar. En Joan Garolera em

JOAN CAMPANA

La tronca del Pujol, durant la petita revinguda ocorreguda el 24 de desembre de 2000.

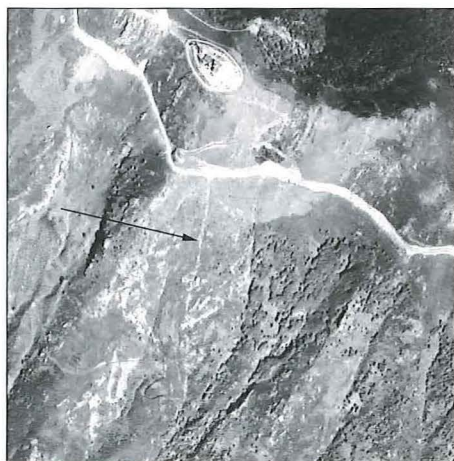
reafirma allò que jo ja sabia pel seu pare, en Liru: que la font neix allà mateix i que hi ha hagut anys que portava més aigua que la mateixa riera. Un altre cas admirable és la font de les Paitides, visitada per una gernació diària de garrafaires que ha pogut comprovar com el cabal es mantenia invariable. És clar, doncs, que aquestes fonts no s'alimenten de les pluges que cauen al Montseny, sinó d'aigües subterrànies de procedència més llunyana: mossèn Genescà potser tenia raó.

Ara bé, hi ha un altre fenomen relacionat amb les deus, que són les surgències intermitents, sortidors d'aigua que apareixien durant les èpoques de pluges abundants. La més popular i l'única de la qual es tenia constància era la tronca del Pujol.

En aquells temps en què plovia més, després d'uns quants dies de pluja continuada, d'aquella pluja insistent que sembla que mai no s'acabarà, es produïa la revinguda de la tronca del Pujol. La gent de Viladrau deia, de la plaça estant: "Guaita, ja revé la tronca del Pujol", tot albirant la falda del Matagalls, damunt del mas del Pujol, on es distingia un raig d'aigua que s'arborava per damunt de les capçades dels castanyers. El nom de "tronca" el devia motivar la forma de tronc o columna d'aigua d'aquella surgència. La tronca del Pujol és més amunt d'aquesta masia, entre la bassa d'en França i la mina d'en Balet.

No té res d'especial quan t'hi trobes: només un roquisser cobert de fullaca dins d'una perxada. La darrera revinguda data de trenta anys enrere; d'altres m'han dit que de la postguerra més immediata. El fenomen es produïa després de deu o quinze dies de llevantada amb aigua i neu. El fort de la revinguda podia durar tres o quatre dies. Ara no plou com abans –encara que algun meteoròleg es resisteixi a acceptar-ho– i les vegades que la tronca ha revingut ho ha fet de manera discreta, desganada. Les fotografies 1 i 2 mostren l'aspecte de la tronca un dia de revinguda tímida. L'autor de la instantània és l'amic Joan Campañà, que s'hi desplaçà expressament, desafiant l'aiguat, per tal d'obtenir la presumpta primera prova gràfica de la tronca en acció.

La tronca –aquell petit guèiser montsenyenc– ha esdevingut un mite, perquè només ha perdurat en el record i en la toponímia. Fins que l'Àngel Rovira no m'explicà la seva anècdota, no m'havia adonat que, de surgències com aquella, potser n'hi havia –o n'hi havia hagut– d'altres al Montseny. I una manera d'esbrinar-ho era mitjançant la descoberta de l'empremta en el terreny. La surgència que va veure l'Àngel hauria revingut moltes vegades en el decurs de la història i, per tant, hauria hagut de produir algun un tipus d'erosió visible. I efectivament, al peu del puig Sesolles, immediatament sota la carretera, s'inicia una canal, com una cicatriu, que ratlla el vessant de manera rectilínia. És un barranquet sense conca de recepció, perquè la font d'erosió no és l'aigua recollida sinó una surgència puntual. Aquesta canal, que baixa de cara a migdia, no segueix cap barrancada de la muntanya, no és pròpiament un sot; és simplement una incisió en un tram uniforme del vessant.

El puig Sesolles, des de Mosqueroles i des de l'aire. En totes dues fotografies s'observa el solc d'erosió, que s'inicia tot just sota la carretera que puja al turó de l'Home.

El sot Estret, a principis del segle XX. En la fotografia de l'esquerra, obtinguda des de Sant Marçal, els marges arrencats del sot fan pensar en una revinguda recent. La fotografia de la dreta mostra el sot Estret vist des del cim del Matagalls.

L'origen d'aquest exemple d'erosió té una explicació plausible, perquè disposem d'un testimoni que dóna fe d'una surgència situada en el punt exacte d'inici d'un solc d'erosió. Aquesta explicació es podria fer extensible a un altre cas molt més espectacular, que fins i tot ha originat un topònim: el sot Estret. En el faldar occidental de les Agudes hi ha un suposat solc d'erosió que ratlla tot el vessant de dalt a baix. La fageda el dissimula, i el camí marçaler, que passa per aquest sot, no permet endevinar les dimensions del solc. Les fotografies superiors daten de principis de segle: en aquell temps la fageda, més esclarissada, permetia observar-lo millor. Fins i tot es pot concloure, atenent a l'aspecte dels marges de la canal, que s'hi devia haver produït alguna revinguda recent.

El sot Estret, des del pla del Parany, un dia de juny dels anys vuitanta. La fageda gairebé dissimula el solc rectilini d'aquesta canal.

A diferència de les fonts permanents esmentades al començament de l'article, que podrien estar alimentades per aigua d'origen llunyà, les surgències intermitents semblen estar relacionades amb fenòmens d'infiltració local, ja que les revingudes apareixen durant períodes de llevantades. Així, la idea tan suggestiva que aquestes surgències actuessin com a vàlvules de pressió de rius subterranis perd versemblança.

No conec cap testimoni presencial d'una revinguda al sot Estret, però la vivència de l'Àngel Rovira, una anècdota en la seva vida, bé podria haver donat la clau per a la comprensió de l'origen d'un curiós fenomen geomorfològic al Montseny.